

MATEOS, Pablo (2014): *Names, Ethnicity and Populations. Tracing Identity in Space*. Berlin a Heidelberg: Springer-Verlag.

Nepříliš originální myšlenkou o prosazování etnických identit v globalizovaném světě zahajuje Pablo Mateos svou prozatím první monografií z roku 2014 věnující se mapování identit v prostoru. Ač se publikace řadí do nepřehledného množství literatury zaměřené na etnicitu, snaží se autor nabídnout neotřelý přístup ke studiu kolektivních identit. Mateos působí jako přední vědec v mexické Guadalajaře v Centru pro výzkum v sociální antropologii (*Centro de investigaciones y estudios superiores en antropología social*). Doktorský titul získal v oboru sociální geografie na University of London a jako přednášející působil několik let na University College London v oboru humánní geografie (u nás známé spíše jako geografie socioekonomická). V textu je autorovo zaujetí sociální geografii zjevné a knize dominuje spíše globální přístup ke zkoumané problematice než výzkum jedné lokality. Publikace však do značné míry vychází z autorovy disertační práce (Mateos 2007), jež prezentuje jednotlivé metody a závěry na příkladu poměrně užšího terénu Londýna.

Primárním cílem a motivací této knihy je revize doposud uznávaných etnických kategorií užitých především v populačních cenzech, s jejichž způsobem klasifikace skupin obyvatel je autor nespokojen (s. v). Považuje současně vymezené kategorie za příliš široké a vágní či naopak úzké a nedostatečně reflektující reálnou diverzitu populace, jejíž členové se mnohdy s žádnou z nabízených kategorií nemohou identifikovat (s. 1) a jsou nuceni přijmout shora nabízenou nálepkou. Zdůrazňuje, že tvorba klasifikací užitých v nejrozličnějších cenzech, průzkumech

a databázích podléhá politické agendě a probíhá instrumentálně s cílem lépe administrovat jednotlivé skupiny obyvatel. Nenavrhne přitom pouze takovou klasifikaci obohatit o další kategorie a tedy „okénka v dotaznících“, požaduje spíše restrukturalizaci obdobných klasifikací na základě emických kategorií.

Z pohledu sociokulturní antropologie je však zásadním nedostatkem textu Pabla Mateose právě fakt, že ač autor volá po nutnosti revize utilitárně nastavených a uměle ohraničených etnických kategorií (s. 10), sám s podobnými kategoriemi pracuje. Mateosova kritika cílí na skutečnost, že jsou tyto kategorie instrumentálně vytvářeny a používány v politickém a administrativním prostředí, v jehož rámci jsou lidé do těchto kategorií vmanipulováni. Ani v akademické rovině však autor ohraničené etnické kategorie neopouští. Inovativní složkou jsou pouze techniky, kterými Mateos (stejně jako další badatelé provádějící podobný výzkum) k těmto kategoriím dochází a které vlastně představují jádro této monografie.

Jak už název publikace napovídá, klíčovým prvkem autorova výzkumu jsou osobní jména (křestní jména i příjmení), která se dle něj předávají na základě vzorců, jež je třeba upozorovat. Jména tak mapují pohyb obyvatel v čase a prostoru a mezi skupinami osob vykreslují lingvistické, resp. kulturní hranice (s. 2). Mateos vyzdvihuje především metodu vytváření takzvaných CELGs (*Cultural-ethnic-language Groups*) (s. 147), které jsou po etymologické analýze křestních jmen a příjmení přiřazovány k jednotlivým sadám těchto jmen. Vzniká tak metoda zvaná *Onomap*, která dle autora zna-

mená revoluci v kulturní a etnické klasifikaci. Text však zanechává ve čtenáři pocit, že jméno je objektivním ukazatelem etnické identity, jež může být měřena a tříděna do statických kategorií. Ač autor sám na několika místech textu zmiňuje, že etnická identita je velmi složitě uchopitelný koncept podléhající subjektivitě jednotlivce (např. s. 10, 11), knihou prostupuje autorův striktně statistický přístup ke jménům a etnicitě. Zobecňující závěry Mateosova vlastního výzkumu a dalších výzkumů, na něž odkazuje, podsouvají čtenáři myšlenku, že není nic jednoduššího než popsat etnicitu čísly. Sám autor píše, že tato monografie vychází z poznatků lingvistiky, genetiky, epidemiologie, ekonomie, geografie, demografie, sociologie, antropologie, psychologie, historie, genealogie, fyziky a informatiky (s. 2), což se odráží na podobě knihy jako celku.

Největší předností textu Pabla Mateose je jeho systematičnost a logická návaznost, v níž kapitoly staví jedna na druhé. Kniha je členěna do třech částí, z nichž první je spíše jakýmsi teoretickým úvodem k tématu etnicity a etnické identity, migrace a sociální stratifikace. Pro čtenáře neorientujícího se v tématu etnicity, etnické identity či studiu jmen je několik prvních kapitol zajímavým úvodem do problematiky. Nechybí jasná konceptualizace a operacionalizace pojmů, jež do značné míry usnadňuje čtení této části textu. Po seznámení s tématem autor čtenáře zahltí detailním popisem jednotlivých kvantitativních metod sběru a analýzy dat. Spíše než pokračování ve stejném tempu prvních kapitol je tedy čtenáři nabídnuto množství dat a výsledků ve formě obsáhlých tabulek a grafů, které jej nutí přemýšlet v dikci statistických údajů a dává mu tak za-

pomenout na kvalitativněji pojatý text první části. Zároveň je značná část textu na úkor zajímavějších empirických kapitol věnována zevrubné rešerši literatury zabývající se tématem lingvistického, antropologického a sociogeografického výzkumu jmen. Nicméně pro čtenáře, kteří se hodlají tématem zabývat podrobněji, je tento poctivý vhled do dostupné literatury více než užitečným.

V poslední části publikace se dostáváme k výzkumu samotného autora, který používá prezentovaný způsob klasifikace etnicity na příkladu Londýna a jeho obyvatel. Jak už je zmíněno výše, cílem tohoto dlouhodobého výzkumu je revize kategorizace etnických skupin a nalezení způsobu, jak co nejlépe zachytit reálnou diverzitu populace britské metropole. Autorův data set a přístup k analýze je působivý, absentuje však citlivější pojetí výzkumu etnické identity.

Z poměrně podrobného, dobře strukturovaného, inovativního a po mnoha dalších stránkách zdařilého díla má tedy čtenář rozporuplné pocity. Co do popisu jmen, jejich sociogeografického kontextu a etymologické a genealogické analýzy je kniha Pabla Mateose zajímavou přehledovou studií, ač zaujme spíše nadšence pro kvantitativní metody. Spojení kvantifikujících závěrů s tématem etnicity se však zdá být nepříliš vhodně uchopeno. Autor nevěnuje pozornost specifikům etnicity, ani faktu, že člověk může být nositelem několika identit, z nichž mohou být některé v rozporu. Tento text a jeho silně pozitivistický přístup k problematice by tak mohl být pro čtenáře, jenž se v tématu etnicity příliš neorientuje, zavádějící a matoucí. Lépe poslouží jako detailní představení relevantní literatury, výzkumů jmen v prostoru a některých inovativních metod analýzy kvantitativních dat.

Dalšie použité zdroje

MATEOS, Pablo (2007): *An ontology of ethnicity based upon personal names. Implications for neighbourhood profiling* (disertační práce). Londýn: Department

of Geography, University College London (<http://eprints.ucl.ac.uk/16145/>, 2. 8. 2016).

Pavla Andršová*

MIŠTEROVÁ, Ivona (2013): *Angloamerické drama na plzeňských scénách*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Názov monografickej práce Ivony Mišterovej evokuje interkultúrny a historický kontext súvisiaci s divadelnými predstaveniami britskej a americkej provinencie na javiskách plzenských divadiel, avšak táto práca tak svojim rozsahom (takmer 350 strán), ako aj komplexnosťou skúmania zvolenej problematiky predstavuje rozsiahle interdisciplinárne dielo, zaoberajúce sa nielen chronologickou enumeráciou javiskových stvárnení diel britských a amerických autorov, ale aj históriou divadelníctva v Plzni v kontexte historických udalostí od počiatku jeho vzniku. Súčasne ponúka krátke interpretácie inscenovaných divadelných hier a modifikácie ich významu prostredníctvom jednotlivých javiskových stvárnení na pozadí vplyvu historických udalostí, pričom následne podáva interpretáciu kritickej recepcie jednotlivých hier v dobovej tlači.

Práca svedčí o autorkinej dôslednej práci so skúmaným archívnym materiálom a o jej odbornej erudícii pri skúmaní britskej a americkej drámy, čo sa prejavuje pri precíznom chronologickom skúmaní vzniku a rozvoja plzenského divadelníctva a stvárnení jednotlivých dramatických diel na plzenských javiskách. Autorka monografie presvedčivo poukazuje na vplyv historických udalostí na formovanie a charak-

ter tak výberu, ako aj stvárnenia jednotlivých hier od počiatku formovania vývinu divadla v Plzni, čo sa podľa nej v počiatočnom období od 18. storočia až po vznik Československej republiky prejavuje predovšetkým vplyvom nemeckého divadelníctva a divadelnej infraštruktúry v meste. Autorka súčasne dopĺňa sociálno-historický kontext vývinu plzenského divadelníctva o charakteristiku infraštruktúry plzenských divadiel vrátane architektúry a rozmiestnenia divadelných budov, ako aj o analýzu divadelného repertoáru jednotlivých divadiel, čím práca nadobúda aj sociálno-historický rozmer. Podobne presvedčivo naznačuje rozmach plzenského divadelníctva predovšetkým po vzniku Československej republiky v roku 1918, pričom súčasne poukazuje na dôležitú úlohu hier českých autorov v tomto období. Ako autorka prostredníctvom analýzy tak divadelných, ako režijných koncepcií jednotlivých osobností plzenského divadelníctva naznačuje, hry angloamerickej provinencie zohrávali na javiskách plzenských divadiel významnú úlohu od jeho počiatkov až po súčasnosť, o čom svedčí nielen takmer každoročné zastúpenie premiér jednotlivých hier, ale aj na základe autorkinej analýzy dobovej tlače aj záujem publika, pričom, ako autorkina analýza presvedčivo naznačuje,

*Mgr. Pavla Andršová, Katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, andrsova@ksa.zcu.cz.

takmer vo všetkých obdobiach plzenského divadelníctva zohrávala dôležitú úlohu klasická, predovšetkým shakespearovská dráma.

Ivona Mišterová sa v rámci svojej analýzy sústreďuje aj na úlohu jednotlivých osobností (riaditeľov divadiel, hercov) pri rozvoji plzenského divadla (Vendelín Budil, Karel Veverka, Josef Fišer, Bedřich Jeřábek. Zdeňek Hofbauer, Luboš Pistorius, Jan Fišer, Ota Šefčík, Pavel Pavlovský, Jan Burian a iní), čím presvedčivo zdôrazňuje úlohu týchto osobností pri koncipovaní autorskej, repertoárovej, ale vo viacerých prípadoch aj režijnó-herckej koncepcie a stratégie plzenských divadiel, a to predovšetkým v súvislosti s repertoárom angloamerickej drámy.

V ďalších častiach práce autorka opäť presvedčivo analyzuje vplyv historicko-politických udalostí na dramaturgickú, režijnú a hereckú koncepciu stvárnenia diel anglo-americkej provinencie (predovšetkým vojnového obdobia a obdobia totalitárneho režimu v 50-tych a 70-tych rokoch 20.storočia). Z autorkinej presvedčivej analýzy vyplýva zaujímavá skutočnosť, a síce že napriek nepriaznivej politicko-historickej a kritickej situácii (obdobie vojen a totalitárneho režimu), plzeňské divadlo si udržiavalo neustálu popularitu a záujem tak umelcov, ako aj publika a o diela nielen britských a amerických autorov neustával ani v období kritických spoločensko-politických situácií. Komplexnosť a presvedčivosť tejto práce dopĺňajú autorkine analýzy hereckých výkonov v jednotlivých obdobiach a ich kritická recepcia na základe dobovej tlače a divadelných recenzií, čím táto práca nadobúda ďalší rozmer, a síce, že ju možno čítať aj ako dejiny plzenského herectva, v rámci analýzy ktorého autorka poukazuje predovšetkým na

pozitívne aspekty hereckej, ale aj režisérскеj spolupráce predovšetkým medzi plzeňskými a pražskými divadelnými scénami. Prostredníctvom analýzy divadelných udalostí, akými sú napr. divadelné festivaly, táto práca súčasne zdôrazňuje úlohu plzeňských divadiel pri organizovaní divadelného a kultúrneho diania nielen v Plzni, ale aj v národnom a medzinárodnom kontexte.

Autorkine presvedčivé analýzy divadelných predstavení a ich javiskových stvárnení, ako aj analýza hereckých výkonov a režisérskych koncepcií presvedčivo poukazujú na implicitné stváranie spoločensko-politických problémov v hrách britských a amerických autorov v období krízových a totalitárnych režimov, ako aj v období demokracie po roku 1989 (výber a stváranie diel poukazujúcich na problémy súčasného obdobia, akými sú konzumná spoločnosť, odcudzenie, násilie apod.). Na druhej strane autorka súčasne presvedčivo analyzuje vzťah medzi klasickým (William Shakespeare), moderným a komerčným divadelným repertoárom a ich tak zaradenie, ako aj javiskové stváranie v jednotlivých historických obdobiach. Podobne poukazuje na unikátnosť zaradenia diel austrálskych dramatikov, ktorí obohacujú repertoár plzeňských divadiel o repertoár diel inej anglofónnej kultúry (Dympha Cusacková, David Williams, Louis Nowra). Autorkina analýza divadelného stvárnenia súčasných divadelných inscenácií posledných rokov je vhodne doplnená autorkinou vlastnou interpretáciou analyzovaných hier, čo prispieva k presvedčivosti autorkinej argumentácie na podloženej priamou skúsenosťou.

Možno konštatovať, že táto vedecká monografia monumentálneho rozsahu výrazne obohacuje nielen teatrologické

a literárnovedné bádanie v Čechách, ale tým, že je napísaná v češtine zrozumiteľným a jasným štýlom, ako aj tým, že sa zaoberá tak kritickou recepciou divadelných hier angloamerickej provinencie, ako aj analýzou hereckých výkonov, čiastočne históriou scénografie, architektúrou a infraštruktúrou plzeňských divadiel a vývinom plzeňského divadelníctva od počiatkov po

súčasnosť ju možno čítať aj ako dejiny plzeňského divadelníctva a herectva. Autorka navyše dokazuje tak univerzálnosť, ako aj dôležité postavenie a kvalitu angloamerickej drámy nielen v plzeňskom, ale v národnom a medzinárodnom kontexte.

Jaroslav Kušnír*

SKED, Alan (2014): *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže Metternich-Winneburg-Ochsenhausen řídil od roku 1809 nejen zahraniční politiku Rakouska, ale od roku 1815 měl rovněž, a možná především, rozhodující vliv i na jeho domácí záležitosti. Po celé období, kdy působil v úřadě – od roku 1809 jako ministr zahraničí a od roku 1821 jako kancléř – bylo jeho hlavní starostí, aby ochránil Evropu před revolucí, která ji mohla znovu zachvátit. Metternich měl podle Alana Skeda do roku 1848 výjimečné štěstí a během let, jež strávil v úřadu, habsburská monarchie pomohla svrhnout Napoleona, dokázala zkrotit revoluci a těšila se období míru a prosperity. Působila zde jen velmi slabá opozice, národům monarchie bylo umožněno rozvíjet své národní kultury, cenzura byla mírná a dokonce i v Itálii byla rakouská vláda nejlepší na celém Apeninském poloostrově. Jedná se proto nepochybně o jednu z klíčových osobností moderní evropské historie. Na základě tohoto tvrzení vyjadřuje Sked údiv, že v angličtině dosud nevyšla žádná důkladnější práce o roli, kterou hrál v záležitostech habs-

burské říše a v mezinárodních vztazích v letech 1809–1848. Tuto mezeru se proto rozhodl zaplnit svou knihou s názvem *Metternich and Austria. An Evaluation*, jež vyšla poprvé v roce 2007 a v českém překladu roku 2014, a to pod názvem *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*.

Autor recenzované publikace, britský profesor a politik Alan Sked, se specializuje především na habsburskou monarchii, britské politické dějiny, dějiny moderní Evropy a USA. Jeho zájem o Rakousko ovlivnil především britský historik A. J. P. Taylor, který vedl jeho disertační práci na Merton College v Oxfordu. Jako politik je oponentem členství Velké Británie v Evropské unii a založil politickou stranu UK Independence Party. Na London School of Economics vyučuje kurzy zaměřené na historii USA a moderní intelektuální dějiny a dějiny pohlaví, ras a otroctví. Mezi jeho díla patří mimo jiné: *The Survival of the Habsburg Empire. Radetzky, the Imperial Army and the Class War. 1848* (1979), *Britain's Decline. Problems and Perspectives* (1987), *The Decline and Fall of*

*Prof. PhDr. Jaroslav Kušnír, Ph.D., Inštitút anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, jaroslav.kusnir@unipo.sk.

the Habsburg Empire. 1815–1918 (1989; *Úpadek a pád habsburské říše. 1815–1918*, 1995) a *Radetzky. Imperial Victor and Military Genius* (2011).

V úvodu své knihy Sked upozorňuje čtenáře, že jeho práce nemá ambici stát se životopisem, nýbrž jejím cílem je umístit Metternichovy pozoruhodné úspěchy do patřičné perspektivy a narušit několik mýtů spojených s tak zvanou Metternichovou dobou. Rovněž uvádí, že staví na názorech, které již rozvíjel v druhém vydání knihy *Úpadek a pád habsburské říše. 1815–1918*, a odmítá nové pohledy na mezinárodní vztahy v Metternichově době, jež prosazuje americký badatel Paul W. Schroeder. Čtenáři se snaží poskytnout úplné porozumění Metternichovy role v historii, v níž je klíčovou složkou jeho účast na pádu Napoleona a při utváření evropského systému států v letech 1815–1848 i úloha, kterou měl v domácích záležitostech habsburské monarchie v době od svržení Napoleona po revoluční rok 1848. Tato kniha si jako své ústřední téma neklade kancléřovu diplomacii, nýbrž zkoumá otázky, které obvykle vyvstávají v souvislosti s Metternichem, a to, zda řídil policejní stát, chtěl federalizovat monarchii, byl neúprosným oponentem nacionalismu či zda jeho politika poškozovala národy monarchie a nevyhnutelně je dovedla k revoluci.

Autor ve své knize, která je rozdělena do šesti kapitol podle zkoumaných témat, odkazuje na mnoho významných historiků či Metternichových současníků, s jejichž názory se buď ztotožňuje, nebo je naopak zcela odmítá. V první kapitole, jež je jakýmsi úvodem a nese název *Byl Metternich nepochopen?*, se zabývá problematikou Metternicha a terorismu. Na Metternichovu obhajobu mimo jiné uvádí, že

historici až příliš snadno zapomínají, že během celého období 1815–1848 hrozilo nebezpečí, že zejména Francie se pokusí zpochybnit urovnání z roku 1815, a tím znovu začít cyklus války a revoluce. Metternihova obava z revoluce byla podle Skeda nepochybně oprávněná a argumentuje výčtem povstání, která se uskutečnila v průběhu let 1815 až 1848. Nejednalo se tedy o žádné paranoidní přeludy, nýbrž obavy podle jeho názoru pociťovaly široké vrstvy společnosti. Rovněž oponuje tradičnímu výkladu, podle kterého byla Evropa první poloviny 19. století vydána na milost a nemilost silám, jimž Metternich nemohl ani rozumět, ani je kontrolovat. Sked prohlašuje, že pokud historikové odbývali jeho obavy jako neopodstatněné a raději ho interpretovali jako reakcionáře, neschopného pochopit působení pokrokových sil historie spolu s vzestupem nové kapitalistické střední třídy, ukázalo se, že oni sami upadali do iluzí a že Metternich byl mnohem jasnozřivější, když předvídal další nebezpečí. Sám si samozřejmě dobře uvědomoval zvyšující se význam veřejného mínění a módní oblibu liberalismu, ale prostřednictvím mezinárodních akcí dokázal organizovat kontrolu tisku a univerzit, a tak omezovat vliv těchto faktorů. Autor rovněž polemizuje s Viktorem Biblem a Henrym Kissingerem, když uvádí, že to nebyl Metternich, kdo byl přímo odpovědný za pád habsburské monarchie, nýbrž že jej způsobila až první světová válka, a že její zánik nebyl nevyhnutelný a ani nevyplýval z dlouhodobých vnitřních problémů.

V následující kapitole se Sked zabývá problematikou role Metternicha při pádu Napoleona a dospívá k tvrzení, že to byl Napoleon, kdo se důsledně vyhýbal jednání s Metternichem, a tak nutil Rakousko dát se cestou války

proti němu, ať už to rakouský státník skutečně chtěl či nikoli. Autor dodává, že celá polemika ohledně Metternichova klamání svých spojenců, nebo svého nepřítele, je umělá. Sám Napoleon zcela vědomě riskoval porážku. Přesto u ní Metternich nepochybně sehrál významnou roli. Ta spočívala v udržování spojenců pohromadě a v nacházení precedentů, které jim umožňovaly vyjednávat jako celek. Ve skutečnosti jednal jako premiér celé koalice. Nicméně jestliže uznával potřebu s Napoleonem vyjednávat až do konce, akceptovali ji také všichni ostatní. V této kapitole se autor rovněž vymezuje vůči Schroederovu paradigmatu. Podle něj rok 1815 přinesl „systémovou změnu“, takže mocenské vztahy v Evropě začaly určovat dva hegemonní státy – Velká Británie a Rusko – působící v rámci nového, morálnějšího ekvilibria, založeného na zájmu o dodržování práv a fungujícího systému prostřednictvím subhegemonií nebo zprostředkujících entit. Schroeder si podle Skeda ve skutečnosti jen pohrává se slovy. To, o čem nakonec mluví, je pouze starodávná politika rovnováhy moci a sfér vlivu. Subhegemonie, o kterých Schroeder hovoří, nebyly tak neškodné pro zúčastněné státy ani nenapomáhaly vytvořit rámec spolupráce mezi mocnostmi. Naopak, často představovaly vážné riziko války. Pokud jde o hegemonickou rovnováhu, jak ji popisuje Schroeder, Sked prohlašuje, že se mýlí, neboť v Evropě zranitelní byli a zranitelnými se cítili. Dle jeho názoru byly Rusko a Velká Británie řadovými členy evropské rovnováhy. Co se týče Velké Británie 19. století, Sked se domnívá, že zřejmě vůbec nebyla součástí evropského státního systému. Dodává rovněž, že Schroederův pohled na 19. století opomíjí mnoho faktorů: rostoucí sílu

veřejného mínění, vztah mezi domácí a zahraniční politikou, kabinetní vládu a ekonomické faktory. Diskusi nakonec uzavírá prohlášením, že se Schroeder po všech stránkách mýlí.

Třetí kapitola se zabývá otázkou, zda byl Metternich v období 1815–1848 předním evropským státníkem, a vyvrací tvrzení, že Metternichova dominance v evropské diplomacii přestože byla až do roku 1823 skvělá, po tomto roce trpěla nezdary, dokud nebyl nakonec zcela odstaven na vedlejší kolej. Sked tvrdí, že je jasné, že Metternich neměl vždy události pod kontrolou, jako je neměl ani v letech 1815–1823, ovšem pod kontrolou je neměly ani ostatní mocnosti. Podle Skeda Metternichův systém neskončil rokem 1848 – v tomto roce naopak triumfoval. Zanikl až v padesátých letech. V této kapitole rovněž poskytuje alternativní paradigma k Schroederovu. Uvádí, že existují přinejmenším dvě další, která lze posoudit. Jedním z nich bylo paradigma prosazované Rogerem Bullenem, který tvrdil, že evropský systém států fungoval tak, že velké mocnosti kontrolovaly klientské státy ve svých, byť neoficiálních sférách vlivu a intervenovaly, aby si zajistily, že převládnou jejich vlastní zájmy. Mír podle tohoto paradigmatu závisel na tom, zda mocnosti navzájem uznávaly své sféry vlivu a zdržovaly se zpochybňování dominantní mocnosti v každé z nich. Nevysvětluje však zejména, k čemu došlo, když vypukla krize mimo klientské státy nebo mezi evropskými velmocemi obecně. Sked dodává, že klíčem byla ideologie, neboť Evropa byla rozdělena na dva ideologické tábory: liberální západ a konzervativní východ. Jakým způsobem fungovala rovnováha moci, určovalo napětí mezi těmito dvěma tábory a konkurence

mezi jejich dvěma mluvčími (Palmerstonem a Metternichem).

Další kapitola se věnuje problematice, zda Metternich plánoval federalizovat habsburskou říši. V této otázce dochází Sked k závěru, že navzdory své snaze o zvrát v letech 1835–1836 a navzdory všem svým plánům a návrhům z let 1811 a 1817 jak přebudovat vládní mašinerii, přestože jejich jádrem byly efektivní ústřední instituce, nikoli federalizace monarchie, skončil v situaci, kdy musel vycházet ze způsobu vlády Františka I. a arcivévody Ludvíka a zároveň odrážet útoky ze strany Kolovrata a jeho účetních. To však neznamená, že jeho zahraniční politika neměla úspěch nebo že monarchie trpěla větší domácí nespokojeností než liberální státy v západní Evropě, které ho kritizovaly. Metternichovo Rakousko bylo oázou klidu. Bouřlivé události se odehrávaly za jeho hranicemi.

Pátá kapitola si klade otázku, zda bylo Metternichovo Rakousko policejním státem. Sked uvádí názory Viktora Bibla a George Franze, kteří se domnívali, že odpověď na tuto otázku je kladná. On sám se však domnívá, že si dnes toto klišé zaslouží, aby bylo důkladně přezkoumáno. Na základě svého výzkumu dochází k závěru, že kritika Metternicha se v tomto směru velmi přeháněla. Policejní síly pod jeho, nebo císařovým, velením byly ve skutečnosti velmi malé. Policie utlačovala nepatrné množství lidí a obvykle jen tehdy, když byli zapleteni do velezrady nebo vzpoury. Cenzura sice nudila, ale stěží mohla být všeobsažná a vzdělané třídy ji mohly poměrně snadno obejít. Zachycována byla jen malá část pošty. A konečně, dokonce i v případech velezrady byly udělovány milosti a měněny rozsudky smrti. Vězni

nebyli záměrně mučeni a popravy byly mimořádně vzácné. Žádný policejní stát zde nevznikl.

Poslední kapitola odpovídá na otázku, zda Metternichovo Rakousko utiskovalo národy a zapříčinilo revoluci. Autor zevrubně popisuje vývoj národně-obrozeneckých hnutí v zemích monarchie, zejména pak české národní obrození, a dochází k závěru, že pokud jde o nacionalismus, neexistuje žádný doklad, že by Vídeň nebo Metternich měli někdy zájem poštvávat jednotlivé národnosti navzájem proti sobě. Stěží se tak podle něj lze vyhnout závěru, že Metternichovou politikou ohledně národností bylo jednoduše je akceptovat a nevšímát si jich, tolerovat jejich přirozený kulturní vývoj a přistoupit k akci, jen když hrozilo, že se stanou příčinou nepokojů nebo naruší politický status quo. V otázce pozadí finančních potíží monarchie stál podle Skeda Kolovrat a jeho liknavé administrativní metody, nikoli Metternich.

Nakonec Alan Sked dochází k závěru, že skutečným paradigmatickým pro evropskou diplomacii v letech 1815–1848 byl prostě Metternichův systém. V zásadě byl tvořen dohodou mocností proti revoluci a tato dohoda nepochybně představovala reálnou dynamiku, která působila mezi roky 1815 a 1848. Někdy se zdálo, že je ohrožen, ale nikdy se skutečně nerozpadl. Ve všech obdobích, přes jedno zpochybnění po druhém, však Metternich kázal stále stejné poselství o jeho zásadním významu. Existovaly sféry vlivu i rozdíly mezi Východem a Západem. Ale strach z revoluce byl vždy konečným součtem všech mezinárodních záležitostí. Hlavním závěrem Skedova hodnocení je konstatování, že Metternich byl nejdůležitějším a nejúspěšnějším diplomatem své doby a že v době jeho působení v úřadu po roce

1815 prožívala habsburská monarchie tři desetiletí míru, prosperity, stability, kulturní obrody a ekonomické přeměny.

Samotná kniha je založena na výzkumu především odborné literatury, ačkoli v poznámkách nalezneme i odkazy na Metternichovy vydané paměti a na primární prameny z Rakouského státního archivu ve Vídni. Ovšem těch je jen velmi málo. Publikace neobsahuje klasický soupis použitých zdrojů, nýbrž pouze komentovanou bibliografii.

Ostatní použité knihy a spisy jsou uvedeny v poznámkách. Recenzovaná publikace je napsána velmi sofistikovaným jazykem a svědčí o autorově zevrubné znalosti především kulturních a politických dějin zemí habsburské monarchie. Doporučuji k přečtení spíše odborné veřejnosti, neboť autor vychází z předpokladu čtenářovy znalosti problematiky daného období.

Barbora Pásztorová*

MAREŠ, Miroslav a kol. (2015): *Ne islámu! Protiislámská politika v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Současnou českou politikou hýbe několik zásadních témat. Jedním z těch nejdůležitějších jsou přitom jevy spojené s reálnými či domnělými problémy navázanými na tzv. „migrační vlnu“. Mezi tyto problémy patří bezesporu radikalizace části české společnosti a politické reprezentace na základě protiislámských postojů. Vzhledem k sociální závažnosti tohoto tématu (kterou prokazují každodenní projevy této části společnosti a politického spektra) lze jen přivítat, že se jej chopil tým pod vedením brněnského politologa Miroslava Mareše a pokusil se jej zpracovat optikou politické vědy. Recenzovaná publikace s příznačným názvem *Ne islámu!* se zabývá vývojem českých antiislámských postojů do konce roku 2015, čili nezachycuje poměrně živelný vývoj struktury (spočívající v neschopnosti lídrů jednotlivých hnutí dohodnout se, vzájemných antipatiích a z toho vyplývající neustálá vznikání, zanikání a přeskupování nových organizací, jež jsou soustředěny kolem významných osob protiislámské scény)

a projevů protiislámských subjektů v průběhu letošního roku. Kniha je jedním z prvních českých pokusů o uchopení tématu, a je proto třeba ještě jednou vyzdvihnout její důležitost pro politologii, ale i pro českou společnost jako takovou. Podívejme se tedy na to, jak se Marešův tým s touto badatelskou výzvou vypořádal. Vzhledem ke své podstatě „kolektivní monografie“ je třeba předem konstatovat, že se recenze soustředí jak na vyznění publikace jako celku, tak na jednotlivé (a často značně odlišné) příspěvky v ní obsažené.

Cílem práce je „v kontextu kvalitativního přístupu popsat a kategorizovat současnou protiislámskou politiku v ČR z hlediska ideového zaměření aktérů, forem jednání a obsahu této politiky, dále analyzovat dynamiku vývoje protiislámského spektra a srovnat význam jednotlivých v politickém procesu“ (s. 14). Tento cíl, který slibuje zejména popis a není tak příliš ambiciózní (navzdory tomu, že je kniha výstupem GAČRu), je vysvětlován zejména tím, že v českém prostředí jde o první zpra-

*Mgr. Barbora Pásztorová, Katedra historických věd, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, barpas@khv.zcu.cz.

cování tématu: „Vzhledem k dosavadnímu stavu poznání a zvolené struktuře práce jsou její metodologické a teoretické ambice omezené. Je zaměřena deskriptivně s důležitým koncepčním a analytickým přesahem“ (s. 14). Na jednu stranu sice chápou motivaci autorů vedoucí ke zvolení tohoto pojetí, na druhou stranu je třeba konstatovat, že preference popisu nad rozsáhlou analýzou a výzkumem není dobré legitimizovat konstatováním, že příčinou této preference je to, že téma doposud nikdo nezpracoval (s. 5 a 14). To, že doposud nikdo neudělal výzkum, neznamená, že jej nebudu dělat ani já. Je ovšem třeba zmínit, že alespoň v některých kapitolách analytické prvky nalezneme (a nutno dodat, že poměrně zdařilé – viz níže). Vzhledem k povaze kolektivního díla není kniha jednotně metodologicky uchopená – v úvodu a první kapitole se můžeme dočíst poměrně strohé fráze o „empiricko-analytickém přístupu“ (s. 11), jenž bohužel pro část české politologie funguje jako svého druhu zaklínadlo, dále o „kvalitativním přístupu“ (s. 14) a o „deskriptivní a historické metodě“ (ať už to znamená cokoli), která je doplněná o analýzu politics, respektive analýzu politických aktérů a o specifické metody v jednotlivých kapitolách (s. 14). Už toto do určité míry naznačuje, s jakým problémem se kniha potýká.

Částečně roztržitěné není pouze metodologické uchopení, ale i tematické směřování publikace, jelikož některé z kapitol nejsou vzájemně příliš provázané. To ilustrují zejména první čtyři kapitoly. V té první se M. Mareš soustředí hlavně na vysvětlení koncepčního pojetí tématu a utřídění nejasné terminologické debaty. Poměrně přesvědčivě argumentuje volbu pojmu „protiislámská politika“ namísto dalších

možných pojmů (islamofobie atd.). Ve druhé kapitole se J. Baroš, P. Dufek a O. Varga zabývají otázkou možného vzájemného soužití liberální demokracie a islámu. Kapitola jako taková je poměrně zdařilá (byť drobnou výtku je možné spatřovat v tom, že autoři hovoří o „liberální demokracii“ v singuláru, byť daleko vhodnější by bylo hovořit o „liberálních demokraciích“, neboť jediný a výlučný koncept liberální demokracie samozřejmě neexistuje) a jako samotně stojící text bych ji hodnotil poměrně kladně, nicméně její zařazení částečně rozbíjí tematické uchopení celé publikace. To samé se dá říct o další kapitole, ve které Š. Výborný představuje protiislámské aktivity z hlediska českého práva a možnosti jejich postihu. Škoda, že tyto dvě kapitoly nejsou výrazněji provázané se zbytkem publikace. Vzniká tak dojem, že daná „kolektivní monografie“ je spíše sborníkem textů jen vzdáleně spojených tématem, než skutečnou monografií v jejím pravém slova smyslu. Následuje poměrně krátká čtvrtá část, v níž M. Mareš stručně shrnuje vývoj protiislámské politiky na našem území.

Největší část knihy představují kapitoly věnované projevům protiislámských stran a uskupení, které jsou odlišné svým rozsahem, strukturou a způsobem zpracování a také kvalitou zpracování (což je pravděpodobně nutná daň související se snahou vytvořit kolektivní monografii) – za nejzdařilejší a analyticky a interpretačně nejsilnější přitom považuji kapitolu Vlastimila Havlíka zaměřenou na protiislámské projevy populistické radikální pravice. Jako částečně problematické vidím rozčlenění těchto kapitol věnovaných stranám a uskupením podle „ideových kritérií“. V knize v souladu s tímto členěním najdeme tyto části: Monotematická proti-

islámská uskupení v ČR (M. Mareš), Pravicově extremistická protiislámská politika (M. Mareš a P. Vojvodová), Protiislámská politika populistické radikální pravice (V. Havlík), Konzervativní protiislámská politika (M. Mochťak), Levicově-patriotická protiislámská politika (M. Mareš a M. Mochťak) a Další směry protiislámského spektra (M. Mareš). Této problematičnosti jsou si vědomi i sami autoři publikace (s. 5), nicméně se domnívají (možná nikoli neoprávněně), že odlišné postupy by problémů přinášely ještě více. Za zásadní těžkost z tohoto dělení vyplývající považuji to, že jsou jednotlivé proudy konstruovány částečně „uměle“ (i když jsou patrné důvody, které vedly autory k jejich konstrukci a k přiřazení jednotlivých stran do těchto skupin) – u řady skupin, jež patří do odlišných proudů, totiž často nalézáme podobné postoje a podobnou argumentaci. Výsledkem je, že mezi uskupení s podobnou rétorikou je postavená umělá zeď „ideových kritérií“ a dané strany (respektive proudy) jsou analyzovány a popisovány izolovaně. To můžeme ilustrovat na příkladu SPD Tomia Okamury, která je zařazená do kapitoly o populistické radikální pravici, a SPO vedené Janem Velebou, která je zařazená do kapitoly o levicově-patriotické politice. Jejich argumentace a postoje jsou přitom velice podobné a jak ukázaly krajské volby v roce 2016, strany k sobě mají velice blízko nejen v otázkách islámu a migrace, což potvrdila jejich společná kandidatura ve většině krajů. Je tedy otázkou, zda jedna z daných stran nebyla zařazena k „populistické pravici“ pouze kvůli osobě Tomia Okamury, stejně tak druhá k „levicovému patriotismu“ jen kvůli osobě Miloše Zemana? Hra na pravo-levé rozdělení zde tedy po-

dle mého soudu částečně selhává. Když již zmiňujeme část věnovanou levicovému patriotismu, můžeme podotknout, že je tato kapitola oproti ostatním rozsahově výrazně upozaděna. Má necelých sedm tiskových stran, z nichž je většina věnována osobě Miloše Zemana. Domnívám se ovšem, že by si jak Miloš Zeman, tak SPO zasloužili daleko větší pozornost. A to už i v případě argumentace, proč jsou zařazeni do této kapitoly, neboť na názorech Miloše Zemana toho věru neshledávám příliš „levicového“. Osoba Miloše Zemana vzhledem ke svému postavení a oblibě u velké části společnosti představuje z mého pohledu možná nejvýznamnější pól protiislámské debaty, což mělo být zohledněno. V této kapitole nicméně mohly/měly být zařazeny ještě další subjekty. V práci totiž postrádám analýzu postojů KSČM, která již dávno zapomněla na komunistické ideje internacionalismu a hlásá nacionalistický protekcionismus. Její vyjatý nacionalismus byl přitom patrný už od počátku 90. let jak ve vztahu k sudetským Němcům, tak EU a dalším organizacím a v současnosti vůči tzv. „migrační vlně“. Můžeme to ilustrovat příkladem ze senátních voleb v Plzni na podzim roku 2016, kdy se komunistický kandidát prezentoval oproti všem ostatním nejsilněji nacionalistickým heslem „Nechceme být cizinci ve vlastní zemi“. Je přitom patrné, že značná část komunistické argumentace je spojená s odporem vůči islámu. A ještě patrnější je to v případě některých proudů v ČSSD, která v práci (bohužel) také absentuje, byť pro analýzu protiislámské politiky představuje výzkumný terén přetékající možnostmi.

Je velká škoda, že se práce věnuje stranickým subjektům a ideovým stranickým rodinám, podle čehož je také strukturována. Sice jsou průběžně

zmiňována i některá nestranická uskupení (IvČRN, BPI atd.), ale publikaci by prospělo doplnění analýzy společenské debaty a protiislámské retoriky nikoli nezanedbatelné části české společnosti, která se mnohdy prezentuje jako „slušní Češi“. Stejně tak je škoda, že kvůli fixaci na politické strany byli opomenuti další důležití aktéři protiislámské politiky v ČR – kupříkladu média (zmínit můžeme manipulativní zpravodajství TV prima – i když toto je záležitostí až první poloviny roku 2016, podobné trendy v médiích by bylo možné sledovat už dříve; za vhodný případ k analýze utváření protiislámských postojů by přitom mohl posloužit způsob zpracování zpravodajství na serveru novinky.cz), dále pak třeba zpěváci, kteří si dělají kariéru prostřednictvím protiislámských protestsongů (i zde platí, že nejobskurnější případy jsme mohli zaznamenat až v roce 2016, ale kupříkladu již roku 2015 obdržel Českého slavíka Tomáš Hnídek ze skupiny Ortel), případně též nejružnější samozvaní „odborníci“ v médiích (V. Cílek, P. Robejšek atd.), kteří jsou s povděkem zváni do nejružnějších programů, jelikož jsou ochotní sdělit neomezeně kontroverzní názor na jakékoli téma lidské existence apod. Ačkoli to nemusí být na první pohled zcela patrné, po-

litický přesah všech těchto aktivit je zcela nevyvratitelný. Na druhou stranu ovšem chápou, že si autoři vytyčili nějaký postup práce a nějaké tematické zaměření. Není možné očekávat, že v jedné kolektivní monografii (navíc první na toto téma) dojde k pojednání o všech tématech souvisejících s protiislámskými protesty (byť výše byly zmíněné kapitoly, které s nastaveným pojetím práce souvisejí spíše vzdáleně a byly vybrané do určité míry selektivně).

I přes toto omezení a selektivní přístup k tématu a další výše zmíněné nedostatky (otázky a problémy přinášející členění publikace do kapitol podle ideového spektra; nestejný rozsah, struktura a kvalita kapitol; místy větší popisnost než analytičnost atd.) si dovoluji recenzovanou knihu označit za užitečný počín, který si své čtenáře jistě najde. Nedomnívám se sice, že je daná kolektivní monografie zásadní a přelomovou vědeckou studií (což ostatně ani nemá v ambicích – viz výše), ale rozhodně má potenciál otevřít širší odbornou debatu o protiislámské politice v českých sociálních vědách (a zároveň se stát vhodným počátečním zdrojem pro studium této problematiky) – pokud se jí toto podaří, můžeme považovat publikaci za vskutku přínosnou.

Vladimír Naxera*

SCHEDLER, Andreas (2013): *The Politics of Uncertainty. Substaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: Oxford University Press.

Volby v hybridních režimech se v posledních letech staly nedílnou součástí soudobého komparativního politologického výzkumu. Přes existenci poměrně velkého množství článků

v prestižních impactovaných časopisech byl však dosud výzkum voleb v těchto režimech determinován několika specifiky. Tím prvním byla konceptuální nejasnost ohledně tohoto typu režimů,

*PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, vnaxera@kap.zcu.cz.

jež vedla k tomu, že se velká část studií orientovala pouze na několik „nezpochybnitelných“ případů, jako je Rusko za Putina nebo byla Venezuela za Chaveze a Mexiko za vlády PRI. Ještě větší problém byl však způsoben „dominantním paradigmatickým“ demokratizačním studiím, které pod vlivem práce Huntingtona (1991), Howarda a Roesslera (2006), Lindberga (ed. 2009) a dalších tvrdilo, že volby mohou být příčinou demokratické změny těchto režimů. To způsobilo, že většina výzkumů voleb v hybridních režimech zůstala v poměrně povrchní rovině bez ambicí o hlubší porozumění celému procesu.

Jedním z autorů, kteří se pokusili tento pohled narušit a věnovat se volbám v hybridních režimech „pořádně“, byl Andreas Schedler, který své poznatky z více než desetiletého výzkumu voleb v hybridních režimech sumarizoval ve své knize *The Politics of Uncertainty. Substaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Kniha je sice již starší, avšak pojednává o velmi zásadní problematice a překvapivě dosud nebyla v českém prostředí recenzována, což z ní dělá ideálního kandidáta na hlubší kritickou reflexi. Recenzovaná publikace totiž i přes existenci řady slabších míst výrazně prohlubuje dosavadní teoretické poznání zkoumání studované problematiky a nesporně tak bude sloužit jako vhodný odrazový můstek nejdříve budoucí studie.

Finální verze knihy má bez příloh 392 stran, které jsou členěny do deseti samostatných kapitol. Záměrně se zde zdráhám mluvit o deseti přehledných kapitolách, protože v jistých pasážích je vidět, že návaznost práce není nejvyšší a tvůrčí proces autora byl pravděpodobně poznamenán „předlouhou“ dobou vzniku celé publikace.

První (teoretická) část celé knihy obsahuje čtyři kapitoly, jež na sebe poměrně dobře navazují. V nich se autorovi daří sumarizovat dosavadní výzkum hybridních režimů a uceleně představit vlastní teoretická východiska. Zde stojí především za zmínku to, že autor ve své práci pojímá hybridní režimy (tedy v pojetí autora volební autoritářství) jako samostatnou kategorii politických režimů (již dále dělí na méně represivní kategorii (soutěživé autoritářství) a více represivní kategorii (hegemonní autoritářství), které je třeba analyzovat samostatně, a především, že volby nechápe jako příčinu demokratizace, ale jako arénu, v níž dochází k souboji vlády a opozice. Jeho primárním zájmem je tak analýza aktérů a jejich strategií. V této souvislosti je pak třeba poznamenat, že oproti již zmíněné práci Howarda a Roesslera (2006) nebo Bunce a Wolchick (2011) klade větší důraz na strukturální a institucionální faktory.

Empirická část recenzované publikace začíná podrobnou metodologickou kapitolou. Zde čtenáři představuje svou dominantní výzkumnou metodu, kterou je regresní analýza v různých modifikacích. Tyto modifikace jsou dány především volbou nezávislých proměnných v jednotlivých analytických kapitolách. V metodologické kapitole dále autor transparentně předkládá čtenáři metodu, pomocí které vybral případy pro svou analýzu, a rovněž kde získal data pro své nezávislé proměnné. S volbou dat a proměnných se pojí první významná kritika celé práce. Ačkoliv spatřila kniha světlo světa v roce 2013, pracuje analytická část s výběrem 194 případů voleb v hybridních režimech mezi lety 1980–2002, což znamená, že opomíjí velké množství současných a komparativně

zajímavých případů. Druhým problémem práce je poté fakt, že autor ve spojitosti s nedemokratickými režimy pracuje pouze se sekundárními daty. Faktory jako míra cenzury nebo volebního podvodu dopředu značí, že se kniha pohybuje na velmi vysoké úrovni abstrakce a kvalita řady dat je přinejmenším pochybná. To ještě umocňuje skutečnost, že některé autorem použité datasety jsou velmi problematické sami o sobě. Když pomínu problematické aspekty databáze Freedom House, ke kterým se již v soudobé politologii vyjádřil kde kdo, zmínil bych především dataset NELDA a World Bank. NELDA sice v době vzniku knihy představovala asi nejlepší existující dataset pro kvantitativní analýzu voleb v nedemokratických režimech, avšak data nabízí pouze v dichotomní podobě, takže je pomocí nich velmi těžké rozlišit kupříkladu již zmíněnou míru volebních podvodů mezi dvěma režimy. Databáze Světové banky zase trpí tím, že řada jejich datových řad ve sledovaných režimech není kompletních a výzkumník tak často musí sáhnout k datům, která byla sebrána i několik let před nebo po konání analyzovaných voleb. Tyto aspekty se pak naplno projeví v tom, že autorem sestavené statistické modely dovedou vysvětlit pouze malou část empirické reality, a vysloveně tak vybízí k novému ověření pomocí lepších dat.

Po metodologické části následují čtyři čistě analytické kapitoly. Ta první se snaží pomocí čtyř modelů a v nich obsažených 20 nezávislých proměnných vysvětlit, co ovlivňuje míru volební soutěživosti a co je příčinou volební alternace v hybridních režimech. Vlivem již řečených problémů však autor dochází k tomu, že zvolené proměnné dokážou vysvětlit velmi málo a jediným závěrem celé kapitoly je, že jednání ak-

térů má větší dopad na výsledek voleb než strukturální a institucionální proměnné.

Z těchto důvodů se pak snaží v následujících dvou kapitolách vysvětlit, co podmiňuje konkrétní strategie vlády a opozice. O to se však snaží (těžko říct, zda z lenosti nebo přesvědčení) za pomoci povětšinou stejných nezávislých proměnných jako v předcházející kapitole, což (nepřekvapivě) opět nevede k příliš uspokojivým výsledkům. V poslední kapitole se tak alespoň pokouší pomocí svých nezávislých proměnných vysvětlit, co vede k tranzici hybridních režimů k demokracii. Výsledky však opět nepůsobí příliš přesvědčivě a zmíněné čtyři empirické kapitoly lze shrnout tak, že nejsme příliš schopni vysvětlit volební procesy v soutěživém autoritářství a celý proces je tak zahalen (jak ostatně název knihy trefně poznamenává) „mlhovinou nejistoty“. Těžko říci, zda to však byl záměr autora. Autorovo vysvětlení totiž působí uspokojivě pouze v těch nejméně svobodných režimech z autorova výběru. To je pravděpodobně následkem jedné ze dvou příčin. Tou první je, že velká část režimů, které Schedler považuje za hegemonní autoritářství, je v jeho výběru omylem, což zkresluje výsledky. Druhou a pravděpodobnější příčinou poté je, že do výsledku intervenuje nějaká nezmíněná proměnná, v jejíž hodnotě se shodují režimy v obou zkoumaných kategoriích.

Nejednoznačný pocit z empirických kapitol autor plně vynahrazuje v kapitole závěrečné, kde se mu více než uspokojivě daří zařadit své závěry do soudobého kontextu demokratizačních studií a kriticky reflektovat nejen výstupy vlastní, ale i svých kolegů. Vzhledem k pozitivistické dominanci v soudobých demokratizačních studiích

je třeba ocenit především jeho apel na větší množství kvalitativních studií a kvalitativně obsahových (až snad diskurzivních) studií voleb a motivací jednotlivých aktérů, které, jak autor správně poznamenává, dosud výrazně absentují.

V součtu se tedy Schedlerovi podle mého názoru podařilo vytvořit zásadní publikaci o hybridních režimech, kterou se nebojím srovnat s klíčovou knihou celé disciplíny, tedy publikací *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War* Levitského a Wayne (2010). Oproti jejich práci nepřináší Schedler ucelenou a jednoduchou teorii, jež by mohla být hojně citována, ale možná ještě důležitější (avšak nevím, zda plně zamýšlenou) kritickou reflexi celé problematiky, která může v budoucnu motivovat k proměně výzkumné agendy a výrazně posunout naše poznání v oblasti soudobých forem nedemokratických režimů.

Další použité zdroje

- BUNCE, Valerie J. a WOLCHICK, Sharon L. (2011): *Defeating Authoritarian Leaders in Post-Communist Countries*. New York: Cambridge University Press.
- HOWARD, Marc M. a ROESSLER, Phillip G. (2006): Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science*, roč. 50, č. 2, s. 362–378.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- LEVITSKY, Steven a WAY, Lucan A. (2010): *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LINDBERG, Staffan I. (ed.) (2009): *Democratization by Elections. A New Mode of Transition*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Jaroslav Bílek*

MÜLLER, Karel B. (2016): *Češi, občanská společnost a evropské výzvy: mezi nacionalismem a liberalismem aneb od etnické exkluze k aktivní hranici*. Praha: Triton.

Shrnutí českého výzkumu občanské společnosti

Občanská společnost je pojem, který je ve veřejném diskursu užívaný velmi často, a to obvykle bez jeho hlubšího porozumění. Je tak zcela na místě, že se v posledních letech této problematice čím dál tím více věnuje i tuzemská odborná literatura. Nová kniha Karla B. Müllera má nepochybně ambice vyvolat poměrně velká očekávání ohledně toho,

jak se jeden z našich nejvýznamnějších vědeckých pracovníků této oblasti vypořádal s dosavadními výzkumy.

V poslední době se objevila řada publikací k tématu, jež k tomuto problému přistupují z více filozofujícího hlediska. Jejich autoři se snaží zamýšlet nad otázkou krize demokratického zřízení a nad východisky z této situace, což prezentuje zejména spíše esejistický, ale velmi podnětný text Bedřicha

*Mgr. Jaroslav Bílek, Katedra politologie, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Bilek.Jarda@seznam.cz.

Loewensteina (Loewenstein 2015) či kolektivní monografie připravená Martinem Šimsou, která nabízí širší spektrum pohledů (Šimsa ed. 2015). Jejich nesporná výhoda tkví v tom, že se snaží překračovat meze silně normativního vnímání občanské společnosti, které se u nás zformovalo v polistopadové době s všeobecně sdíleným dojmem, že občanská společnost je určitým spasitelem společnosti. Proti tomu se snažil výrazně vymezit sborník spjatý s Centrem pro ekonomiku a politiku a s postavou bývalého prezidenta Václava Klause. Uvedený sborník (Loužek ed. 2012) je však bez jakýchkoliv skrupulí možné označit za bizarní záležitost, kde se dochází k závěrům typu, že občanská společnost je tuctový levičový pojem, případně nástroj k vysávání dotací ze státního rozpočtu.

Nicméně kritický pohled na problematiku nabídl v tuzemském prostředí i řada politologů a sociologů. Zajímavou perspektivu zejména z hlediska organizované občanské společnosti nabídl Marek Skovajsa jako editor spíše učebnicovějšího (což však není na škodu) textu (Skovajsa ed. 2010), zatímco Ondřej Císař vedle řady jiných textů nabídl pohled z hlediska aktivismu občanů (Císař 2008), který poukazuje na skutečnost, že s rozvojem občanské společnosti není realita zdaleka tak negativní, jak bývá prezentována v souvislosti s členstvím v organizované občanské společnosti. Na něj pak navazují i jeho bývalí studenti výzkumem advokačních aktivit OS (Navrátil a Pospíšil 2014). Poznání v občanské společnosti pak rozšířili i pracovníci Sociologického ústavu výzkumy v obcích (Čermák, Vobecká a kol. 2011).

Karel B. Müller však mohl velmi dobře navazovat i na své předchozí práce, ať již jde o přepracovanou podobu

jeho disertační práce věnované české občanské společnosti (Müller 2003) či práci habilitační věnovanou problému v evropské perspektivě (Müller 2008) nebo monografii Politická sociologie (Müller 2012). Materiálu tak měl autor k dispozici relativně dost, díky čemuž se nabízela výborná příležitost k určitému bilancování dosavadního výzkumu, jež mohlo být poměrně zajímavé a užitečné. Ovšem tahle příležitost zůstala poněkud nevyužitá.

Nad knihou

Hned první nejistotu vyvolala obálka knihy, která je sice vyvedena na první pohled vkusně a relativně zajímavě, ale cílený motiv použití barev státní trikolory poněkud selhal s ohledem na jejich pořadí. Je to sice častá chyba, ale o to více by si měl dát pozor někdo, kdo píše o takovémto tématu. Česká trikolóra má jasně dané pořadí barev, a to bílou, červenou a modrou. Na obálce je však pořadí barev od červené přes bílou až po modrou. To jsou reálné barvy trikolory moravské z přelomu 19. a 20. století. Mohla by snad tato výtka zavánět malicherností, ale reálně se jedná o detail, který vypovídá o leccčems. Na obsah to však žádný vliv samozřejmě nemá. Další pohledy sociálního vědce tak budou směřovat k místům, kde se obvykle nachází jména recenzentů knihy. A tady přichází na řadu další problém. Nám se buď nepodařilo jména nalézt, nebo tam jednoduše nejsou. Nalezneme zde věnování, dedikaci GAČRu, ale recenzenty nikoliv. Nejsou zmíněni dokonce ani v poměrně vřelém poděkování. Znamená to snad, že publikace neprošla recenzním řízením, které je elementárním požadavkem na vědecký text? Nebo snad šlo o nedbalost při redakční přípravě textu? V každém případě se však jedná o pochybení,

kteřé v očích odborného čtenáře snižuje celkový dojem z předložené knihy. Další pohled pak směřoval do seznamu literatury, jenž je vcelku obsáhlý, ale nikoliv bezrozporný, k čemuž se ještě dostaneme.

Celou knihu otevírá hned po již zmíněném poděkování předmluva Miloše Havelky, která text nikterak nepozvedá a je spíše jen milým projevem sympatií autorovi a předložené publikaci. Reálně však samotná kniha začíná až s úvodem z pera samotného autora. Zde autor ve snaze o transparentnost místy zabruslí až na tenký led, když se zde postupně přiznává, kde celou knihu v zásadě „od sebe opsal“. Je to však věc, která čtenáři seznámenému s Müllerovým dílem je jasná již od samého počátku a nutno podotknout, že se v zásadě nejedná o nikterak dramatické prohřešky, protože tyto své texty povětšinou autor rozšiřuje a nějakým způsobem obohacuje. Přesto však nelze opomenout konstatování, že pokud někdo autorovu publikační činnost opravdu sleduje, tak se pro něj kniha v tuto chvíli stává v určitém ohledu bezpředmětnou, protože s většinou závěrů byl již dříve seznámen.

Součástí úvodu je pak i část o metodologii, která je velkým zklamáním, protože de facto žádnou metodologickou částí není. Autor se zde omezuje na několik lakonických konstatování o tom, že volí interdisciplinární přístup, jelikož je to běžné až samozřejmé, tudíž není možné se omezit na přístup jednoho oboru. S tím, že na výzkum občanské společnosti je vhodné nahlížet z více perspektiv, se dá bezesporu souhlasit, ale rozhodně není možné tímto způsobem utnout metodologickou část. Diskursivní analýza, zakotvená teorie či případová studie (a spousty dalších) jsou

přeci metody společné všem sociálně vědním oborům. Z toho důvodu tak není možné Müllerem zvolený postup považovat za šťastný, ani za vhodný. To samé platí i o jeho další poznámce, související s výkonem zastupitelské funkce v Černošicích. Takováto funkce by jistě mohla přinést další poznatky v případové studii o občanské společnosti ve zmíněném městě, ale jen těžko v předkládané publikaci, jež byla touto zkušeností údajně výrazně obohacena.

Již první kapitola však donutí nejednoho čtenáře, aby se pozastavil nad tím, co se mu právě odehrává před očima, a je pravděpodobné, že některý z čtenářů knihu v tomto případě nenávratně odloží. První kapitola nese název Kvalita demokracie v Česku aneb málo vědecký úvod do problematiky. Autor se snaží zábavnou formou poukázat na to, že lidé si neváží veřejných statků, což demonstruje na případě okrajové části Prahy. Avšak reálný informační přínos této kapitoly je asi takový, že autor musí svou malou dcerku vodit do soukromé školky, protože ve státní není dostatečná kapacita. Ovšem to nemělo být hlavním motivem. Tím je v oné části Prahy instalovaný pomník z roku 1918, který je zanedbaný a obklopený mnoha nepatřičnými doplňky, včetně odstaveného starého automobilu. Ano, je to zřejmě realita řady obcí v Česku, ale jako úvod k odborné knize se to zdá být nemístné. A to včetně silně ironizujících poznámek a přejatých filmových glos o „soudruzích z NDR“. Müller má bezesporu schopnost psát velmi poutavě a zajímavě, ostatně i občasná odlehčení textu není v odborné literatuře na škodu, jakkoliv u nás stále není obvyklé, avšak je nutné najít rozumnou hranici, která nebude stále snižovat serióznost textu v očích čtenáře. A zde autor výrazně překročil mez, která by se dala

s pobaveným úsměvem přejít. Obzvláště v případě, že se jedná o jedinou část knihy, která se reálně nikterak neopírá o předchozí publikované autorovy texty. V zásadě by se nebylo možné divit, kdyby někdo po této zkušenosti knihu odložil a dále nečetl, protože těch několik stránek předvádí spíše to, jak by se celá věc řešit neměla. Na druhou stranu by bylo nefér vůči autorovi smést s tím celou publikaci ze stolu.

Zbytek textu je na tom totiž o poznání lépe. Karel Müller má jednu nespornou výhodu, kterou je určitá vytrvalost a konzistentnost výzkumných témat, s níž souvisí i neustálá revize vlastních postojů a vědeckých názorů, jež leckdy mohly urazit výraznou cestu od původních stanovisek. Je tudíž dobré, že autor téma ve svých vlastních očích neuzavřel a neopustil, ale snaží se jej posunout dál. Například samotná teoretická část o konceptech občanské společnosti urazila opravdu velký kus cesty a je značně vyzrálejší, vyargumentovanější a podloženější než v předchozích verzích. To samé platí i o historickém přehledu občanské společnosti v českých zemích. Ovšem pomyslným vrcholem knihy jsou kapitoly 5 a 6, které otvírají otázku identity v procesu evropeizace. Snaží se ukázat, jak se s problémem evropské identity vyrovnávají národní státy a jak to vypadá v kontextu EU s občanskou společností. Reálně jsou ale celé kapitoly 2 až 6 již ozkoušené v předchozích autorových textech a jsou více či méně přepracované, což vedlo k jejich zkvalitnění. Nemá cenu je zde z tohoto důvodu rekapitulovat, ale je vcelku zajímavé, že texty dříve stojící samostatně, či v jiných textech, prošly dílčími úpravami a najednou vedle sebe tvoří relativně přirozený a organický celek. Svědčí to zejména o tom,

že pohled na problematiku je systematický, konzistentní a promyšlený. Müller ukazuje, že je velmi silný v normativních polohách. Má zvládnuté teorie, je silný v historickém pohledu a zjevně erudovaný ve filozofické perspektivě. Největším jeho handicapem je tedy fakt, že se často opírá o výsledky cizích šetření a nepodkládá vše svými výzkumy.

Problém však tkví v tom, jaké Müller používá či nepoužívá za zdroje z tuzemské literatury. Kupříkladu citace Lukáše Linka jsou v tomto ohledu svérázným fenoménem poslední doby, protože se začíná zdát, že je vhodné bezcílně a účelově vložit citaci jeho prací do jakéhokoliv textu, aby se zvýšil dojem jeho vědeckosti. A čím více Linka, tím více vědy! Bohužel je to občas celé zcela zbytečné a leckdy na úkor textů, které svou relevanci a důležitost v dané tématice mají. To se nevyhnulo ani tomuto případu. Psát o občanské společnosti v Česku ve vztahu k evropským výzvám a opomenout texty Ondřeje Císaře a Kateřiny Vráblíkové (Císař a Vráblíková 2010) je v zásadě trestuhodný nedostatek zejména pokud vezmeme v úvahu, že se nejedná o nahodilost, ale o tuzemské autory, kteří se problematice systematicky věnují a pravidelně k ní publikují. A samozřejmě musíme uvést, že podobných výtek by se dalo vznést desítky, pokud jde o zahraniční produkci, neboť tuzemské texty nejsou tak četné, aby se s nimi nedalo seznámit a vzít je v úvahu při psaní takového textu.

Čas bilancovat?

Karel Müller svou příležitost příliš nevyužil. Potenciál, který práce skýtala, se rozměnil v momenty velmi dobré, jež jsou střídány momenty minimálně spornými. Tak jako jeho první monografie (2003) se stala de facto kla-

sickým kusem v oboru, tak se mohlo stát i nyní. Ale rozpačitost dojmů nelze zcela zastírat. Pokud je někdo obeznámen s předchozími texty, tak reálně nezíská četbou výraznějších poznatků, které by nevyčetl dříve. S trochou nadšázky se dá říct, že předložená práce je jakýmsi výběrem předchozích prací autora. Jenže takové *Best of Karel B. Müller* nemusí zaujmout každého. Je však navýsost vhodné pro seznámení se s daným jevem, takže pokud chce někdo proniknout do problematiky občanské společnosti v českém kontextu, tak se najde jen málo lepších prací do začátku. V tom by nakonec mohla tkvět síla předložené publikace. To je ale ve výsledku velká škoda, protože kdyby býval autor důsledně prošel a zpracoval důležité tuzemské texty, včetně svých, tak mohl nabídnout výsledky o mnoho zajímavější a přínosnější. A pokud si připomeneme stále opakovanou citaci Ralfa Dahrendorfa, tak plné etablování demokracie včetně rozvoje občanské společnosti mělo trvat skoro šedesát let. Nacházíme se tak přibližně kdesi v polovině a to je situace, která si zasloužila revizi toho, jak daleký kus cesty jsme za tu dobu ušli...

Další použité zdroje

- ČERMÁK, Daniel, VOBECKÁ, Jana a kol. (2011): *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, příslib*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- CÍSAŘ, Ondřej (2008): *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- CÍSAŘ, Ondřej a VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina (2010): The Europeanization of Social Movements in the Czech Republic: The EU and Local Women's Groups. *Communist and Post-Communist Studies*, roč. 43, č. 2, s. 209–219.
- LOEWENSTEIN, Bedřich (2015): *Občanská společnost a její krize: eseje historické a filosofické*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- LOUŽEK, Marek (ed.) (2012): *Koncept občanské společnosti: nepřítel svobodného občana? Sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.
- MÜLLER, Karel B. (2003): *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton.
- MÜLLER, Karel B. (2008): *Evropa a občanská společnost: projekt evropské identity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- MÜLLER, Karel B. (2012): *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- NAVRÁTIL, Jiří a POSPÍŠIL, Miroslav (2014): *Dreams of Civil Society Two Decades Later: Civic Advocacy in the Czech Republic*. Brno: Masarykova univerzita.
- SKOVAJSA, Marek (ed.) (2010): *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál.
- ŠIMSA, Martin (ed.) (2015): *Kritická reflexe demokracie a občanské společnosti*. Ústí n. Labem: Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí n. Labem.

Petr Bláha*

*Mgr. Petr Bláha, Katedra politologie a filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Petr.Blahaml@ujep.cz.

LÁNSKÝ, Ondřej (2015): *Je třeba zavrhnout liberalismus? K jednomu problému modernity*. Praha: Filosofia.

Podpora politických osobností a subjektov, ktoré sú známe svojou viac alebo menej manifestovanou antipatiou voči liberalizmu v tzv. západnom svete kontinuálne narastá. Navyše, medzi teoretikmi v humanitných a spoločenských vedách už panuje pomerne vzácna zhoda na tom, že súčasná liberálna demokracia čelí vážnej kríze a je otázkou, kam táto kríza presne vyústi. Filozof Ondřej Lánský vo svojej vlani publikovanej knihe síce neponúka odpoveď na túto otázku, ale snaží sa identifikovať, kde presne tkvie krízový stav dnešných západných či – povedané jeho vlastným slovníkom – „atlantických“ spoločností.

Kniha s provokatívnym názvom o zavrňovaní liberalizmu je prepracovanou verziou autorovej dizertácie *Zkoumání jedné podoby morálního zázemí atlantické modernizace*, ktorá bola v roku 2010 obhájená na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej pod školiťelským vedením dnes už docenta Marka Hrubeca. Pozostáva zo šiestich kapitol, pričom každé dve kapitoly sú začlenené do samostatnej časti (Sociálne ocenenie v kontexte kritickej teórie uznania, Liberalizmus a sociálne ocenenie, Projekt dekolonizácie a filozofia oslobodenia). Týmto trom častiam korešponduje aj ústredná persóna, okolo filozofickej koncepcie ktorej sa „točí“ autorovo uvažovanie. V prvom prípade ide o A. Honnetha, v druhej časti o J. Rawlsa a v tretej o E. Dussela.

Zatiaľ čo Honnethove a Dusselove koncepcie slúžia autorovi ako inšpirácia pre tvorbu vlastných myšlienkových konštrukcií v podobe *kritiky* buržoázneho poriadku (Honneth) a *normatívnej* konštrukcie alternatívy (Dussel), Rawlsa celkom

otvorene kritizuje (*vysvetlenie* zlyhávania liberalizmu). Ide teda zjavne o uvažovanie v duchu hrubecovskej trichotómie „kritika – vysvetlenie – normativita“. Rawlsovo poňatie spravodlivosti vníma autor ako „*snahu o artikuláciu a podporu buržoázneho poňatia práva a buržoázneho demokratického štátu*“ (s. 115). Nesúhlasí najmä s jeho princípom diferencie, ktorý údajne „*poskytuje [...] argumenty v prospech nerovnosti*“ (s. 122). Neprekvapí, že autor si pri tomto nesúhlase pomáha argumentáciou G. A. Cohena, na ktorého viackrát odkazuje. Práve Rawlsova liberálna teória spravodlivosti má podľa neho justifikovať súčasnú spoločenskú formáciu atlantického sociálneho priestoru rozvinutého kapitalizmu (porov. s. 58), v ktorej dominuje hodnota výkonu ako základu „*morálnej výbavy legitimizácie (ne)rovnosti*“ (s. 63). Lánský pomenúva túto spoločenskú prax a zároveň politickú ideológiu ako neoliberalizmus. Ten „*istým spôsobom vychádza z tradície liberálneho myslenia*“ a zároveň aj „*prevládajúcu sociálnu prax legitimizuje*“ (s. 98). Veľkoryso uznáva isté zásluhy liberalizmu „*v rovine rovných úcty*“ (s. 41) v zmysle dworkinovského prístupu, avšak pokiaľ ide o jeho uplatnenie v oblasti sociálneho ocenenia, treba ho považovať za zdroj „*len ťažko zachytiteľných nespravodlivostí*“ (s. 98). Vo svojej kritike ide Lánský dokonca tak ďaleko, že píše o „*rawlsovskej obhajobe kapitalizmu*“ (s. 131). Veľmi pregnantne formuloval autor svoje výhrady voči Rawlsovi na s. 117, kde tvrdí, že slávny americký filozof prostredníctvom svojej teórie politického liberalizmu udržiava *status quo* sociálnych nerovností

buržoázných spoločností tým, že tento stav „*zamieňa s neutralitou voči komprehenzívnym doktrínam*“ (pozri aj s. 198).

Lánský však vo svojej kritike Rawlsa používa také ideové (alebo skôr ideologické) skratky, akými sú obrazy Rawlsa sľaby obhajcu kapitalizmu, ktoré sú voči nemu prinajmenšom neférové, a to vzhľadom na myšlienkový vývoj, ktorým zreteľne prešiel. Ten sa zrkadlí zvlášť výrazne v jeho *Spravodlivosti ako férovosti*. Podľa Lánskeho by sme sa tým ale „*nemali nechať zmiasť*“ (s. 194–195). Podľa neho je totiž Rawlsova teória spravodlivosti postavená „*na predstave človeka ako atomizovaného sebeckého jedinca, ktorý sa navyše nemusí riadiť pravidlami spoločenstva vo svojom konaní*“ (s. 195). Aspekty jeho uvažovania o spravodlivosti sú totiž úplne „*v súlade so základnými korektívami neoliberalizmu*“ (s. 195). Bez ohľadu na to, aké sociálne a ekonomické modely Rawls formuluje ako alternatívu vo svojom poslednom veľkom diele, pre Lánskeho ostáva stále metodologickým individualistom nahrávajúcim svojou teóriou sociálne nespravodlivému modelu neoliberalnej ekonomiky.

Prístup, aký Lánský zvolil na kritiku vzťahov uznania založených na individuálnom výkone a trhovom úspechu (netvrdím, že aktuálny systém sociálneho uznania v liberálnych demokraciách takto konštruovaný nie je), je plne v súlade s jeho kritikou politickej neutrality liberálneho spoločenského usporiadania, „*ktoré je zbavené obsahov*“ (s. 187). Liberálny politický poriadok, akokoľvek budí zdanie neutrality, v skutočnosti podľa neho slúži na posilňovanie „*utláčateľskej praxe kapitalistických sociálnych vzorcov*“ (s. 187). Neutrálny teda nie je; preferuje jeden konkrétny ekonomický (a navyše

pochybený) systém pred iným, potenciálne sociálne spravodlivejším. Paradoxne tak sčasti preberá konzervatívnu (komunitaristickú) argumentáciu, ktorá na liberalizme kritizuje práve vytesnenie komprehenzívných doktrín do individuálnej sféry a rozvolnenie spoločenského priestoru, kde nastáva hodnotové vákuum zaplňané svojvoľne sa vynárajúcimi koncepciami, ktoré títo kritici dnes označujú unisono za (neo)marxistické. Čo je pozícia, ktorá zjavne nie je autorovi vzdialená. Zhoduje sa teda s komunitaristami v kritike liberalizmu neutrality, avšak na rozdiel od nich má pocit, že neutralita je narušená preferovaním kapitalistického modelu ekonomiky. Súčasne ale Lánský z pozícií kriticko-teoretického prístupu razantne odmieta europocentrické myšlienkové vzorce, a to aj vo vede, ktorá je na Starom kontinente „*súčastou koloniálneho poriadku moci, lebo tým, že problémy nereflektuje, poskytuje tomuto systému svojho druhu alibi*“ (s. 163).

Upozorníme, že takéto sebatrýznenie európskej vedy a celej spoločnosti môže napomáhať neistote a kríze liberálnych demokracií ktoré, prinajmenšom z pohľadu konzervatívnej kritiky, pomaly otvárajú priestor „nepôvodným“ ideovým koncepciám, prípadne náboženským schémam, ktoré sú Európe historicky cudzie (aj keď tu možno vzhľadom na dejiny Španielska od čias moslimského dobytia Hispánie v 8. storočí až po reconquistu a pád Granady v 15. storočí namietat, že to nie je celkom pravda). V tomto bode si teda Lánský môže výnimočne s konzervatívnymi kritikmi liberalizmu podať ruku: liberálna neutralita je „cestou do otroctva“. Pre prívržencov kritickej teórie do otroctva sociálneho (a ekonomického) zneuznania, pre konzervatív-

cov do otroctva popierania tradičných identít a hodnôt.

Aby sme to zhrnuli, autorovi prekáža liberálna neutralita, ktorá je iba zásterkou (re)produkcie ekonomických nerovností, ale zároveň kritizuje, že v „atlantických“ spoločnostiach stále dominujú také epistemologické prístupy, ktoré preferujú európsky (západný) systém poznávania a explikácie reality. Vzniká tak zjavná medzera, ktorú dnes okrem nacionálne podfarbeného populizmu a jeho prívržencov zatiaľ nikto nedokáže zaplniť.

Aby sme však boli féroví trochu viac ako autor knihy k Rawlsovi, prinajmenšom tento aspekt Lánkeho diela je nutné jednoznačne oceniť. Ako potenciálnu „výplň“ v zmysle poskytnutia normatívneho riešenia neduhov liberalizmu ponúka juhoamerickú filozofiu oslobodenia. Záslužnou je Lánkeho aktivita v tretej časti knihy najmä v tom zmysle, že myslenie mexicko-argentínskeho filozofa Enrique Dusela (nar. 1934), významného reprezentanta tejto filozofie, u nás nie je príliš známe. Autor nám teda síce jednoznačne odpovedal na otázku z titulu svojej knihy (áno, liberalizmus musíme zavrhnúť, lebo vo výklade modernity podľa Lánkeho zlyhal a nevyvážia to ani jeho úspechy na rovine „rovnej úcty“) a dokonca ukázal prstom na údajného spoluvinníka krízy atlantického priestoru (t.j. Rawlsa – je dosť možné, že z pravej strany ideového spektra na toho istého muža ukazujú konzervatívni filozofi a nevedomky aj populistickí politici), ale, žiaľ, dostatočne nepreukázal plauzibilitu ním ponúkanej alternatívnej koncepcie filozofie oslobodenia (zjavne uvažujúc v rámcoch už spomínanej trichotómie M. Hrubeca). Intencionálne praktické aktivity konkrétnych spoločenských

skupín, od ktorých sa očakáva, že oslabí sociálne inštitúcie udržiavajúce nespravodlivý spoločenský poriadok – ako to prorokuje Lánke vychádzajúc z filozofie oslobodenia (pozri napr. s. 189) – sú v „atlantických“ spoločnostiach prinajlepšom stále v zárodočnom štádiu. A ak aj pripustíme relatívnu hustotu siete takýchto skupín, je otázkou, nakoľko im je vlastný „revolučný“ náboj a úmysel podkopať základy takéhoto spoločenského poriadku. Ako aj to, či sa takéto skupiny nutne identifikujú vo svojom prípadnom boji s kritikou liberalizmu tak, ako ju prinajmenšom implicitne predpokladá filozofia oslobodenia.

Z formálneho hľadiska Lánkeho kniha netrpí závažnejšími nedostatkami a charakteristické je pre ňu kultivované a jasné vyjadrovanie a vysvetľujúci štýl. Napriek tomu prekvapia čitateľov a čitateľky niektoré momenty, ktoré nenapomáhajú dobrej percepcii textu. Príkladom za všetky nech je zmienka o „graeberovskom komunizme základnej línie“ (s. 191). Autor sa zjavne odvoláva na knihu amerického antropológa a aktivistu Davida R. Graebera *Debt: The First 5000 Years* (2011), ktorá vyšla v Brne v českom preklade rok po vydaní anglického originálu. Napriek tomu, že tento titul je zahrnutý v zozname literatúry, príslušná odvolávka na „graeberovský komunizmus“ ostáva neobjasnená a čitatelia, ktorí teóriu profesora Graebera nepoznajú, sú tak autorom ponechaní v neistote a nevedomosti. Tento nedostatok vystupuje do popredia o to kontrastnejšie, že zmienka o komunizme základnej línie sa objavuje na konci kapitoly o Dusselovej filozofii oslobodenia, ktorá je autorom detailne vyložená.

Pozornejších čitateľov prekvapí aj iný typ formálneho nedostatku. Ním je

neúplnosť názvu slovenského odborného periodika, v ktorom Lánský publikoval v roku 2013 text, ktorý sa neskôr stal súčasťou jeho knihy, a na ktorý sa odvoláva. V tomto prípade píše o časopise *Politica Slovaca* (na s. 110 a 206), pričom tento časopis vydávaný Ústavom politických vied SAV v Bratislave nesie plný názov *Studia Politica Slovaca*. Drobná chyba – a zhodou okolností pri slovenskom preklade Rawlsovej knihy *Politický liberalizmus* – sa vyskytla v určení roku, v ktorom bol tento preklad v Prešove publikovaný. Nejde totiž o rok 1995, ako uvádza autor (na s. 100 a 208), ale o rok 1997.

Na druhej strane, keď už je reč o použitej literatúre, je sympatické, že Lánský si všíma aj slovenskú akademickú produkciu, čo je v českom spoločenskovednom prostredí stále mimoriadna výnimka. Dodajme však jedným dychom, že táto je zastúpená v podstate len dielom slovenského filozofa, politológa a súčasného poslanca NR SR Ľuboša Blahu *Späť k Marxovi?*.

Citovanú knihu Ilony Švihlíkovej *Přelom* vydanú v Bratislave do tohto výpočtu počítateľ nemožno, keďže ide o českú autorku a knihu písanú v českom jazyku. Rovnako do tejto kategórie nemôžeme radiť ani dva slovenské preklady diel J. Rawlsa, s ktorými autor pracuje.

Lánského kniha je písaná z jasných ideových pozícií a predstavuje intelektuálnu výzvu. Výzvu, ktorá sa ako čoraz aktuálnejšia javí v čase, keď už nehovoríme o konci ideológií, ale o konci „konca ideológií“ vo fukuyamovskom zmysle slova. Liberalizmus totiž, zdá sa, stráca čoraz viac na svojej presvedčivosti a atraktivnosti a na pomyselnú scénu svetových dejín atlantickej spoločnosti prichádzajú iné ideológie, ktoré aspirujú na jeho nahradenie. Je však otázkou, či autorom propagovaná filozofia oslobodenia je adekvátnou a dostatočne spoločensky atraktívnou náhradou.

Marián Sekerák*

*PhDr. Marián Sekerák, Katedra politologie, Institut politologických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, marian.sekerak@gmail.com.